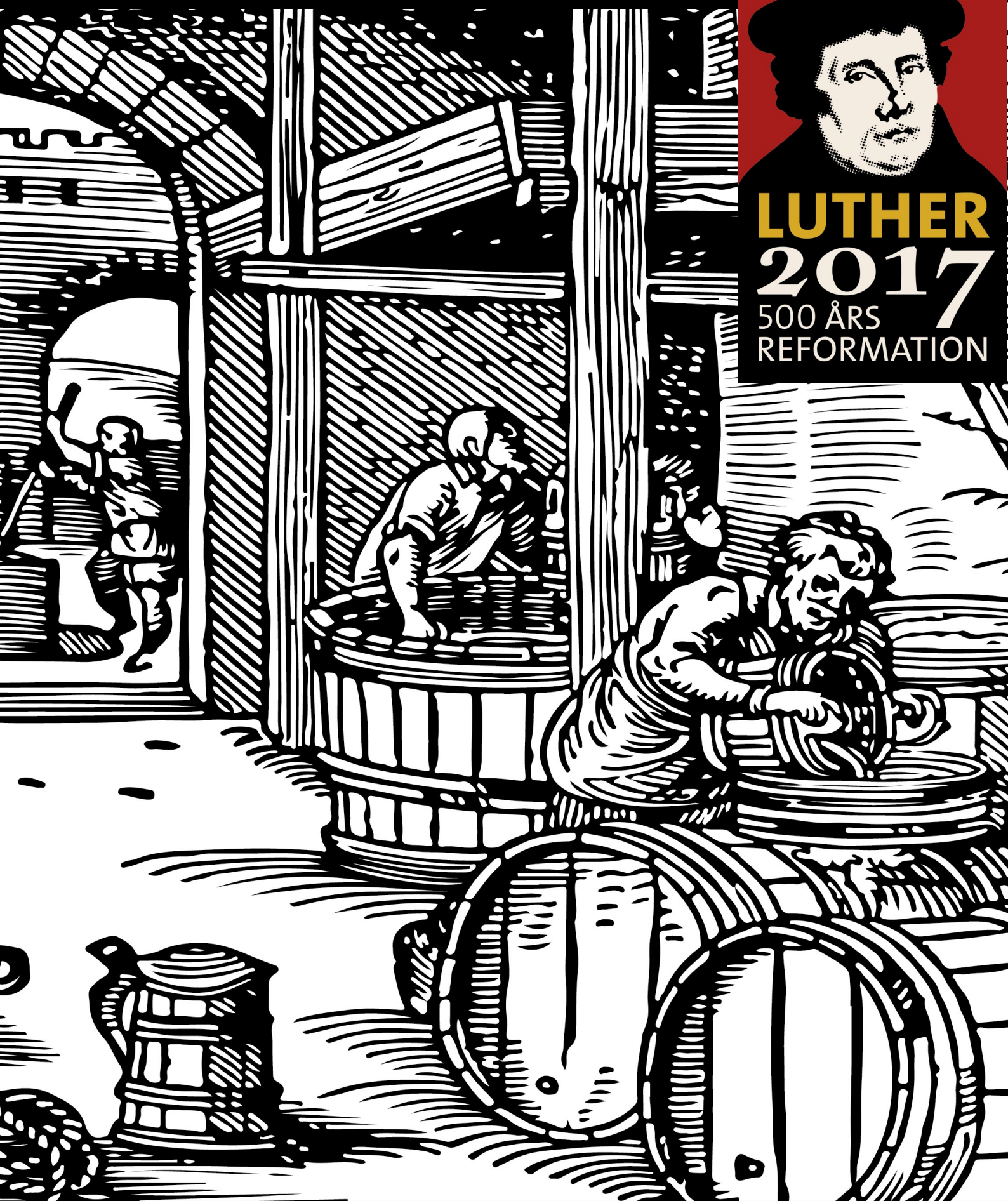

REFORMATIONSØL

I BEGYNDELSEN
VAR ORDET

LUTHER
2017
500 ÅRS
REFORMATION

Reformationsøl
3 personligheder
3 temperamenter
- afspejlet i 3 forskellige øl

Reformationsjubilæum – 500 års reformation 2017

Det har været magtpåliggende for Aalborg stifts reformationsudvalg at gøre 500 års reformationsjubilæet i 2017 til en sag for en bredere kreds – at gøre jubilæet folkeligt også. Dette gøres ved en række initiativer, som kan følges på adressen

www.aalborgstift.dk/udvalg/reformation

Om reformationsøllet – i samarbejde med Vendia Bryghus

31. oktober 1517 slår Martin Luther sine 95 teser om afladen op på Slotskirke-døren i Wittenberg – det udløser en lavine i Europa og i 1521 indstævnes Martin Luther for rigsdagen i Worms med påstand om kætteri – det ender som bekendt med, at Luther lyses i rigens akt som fredløs og lyses i kirkens band.

I dag har vi i Danmark en evangelisk luthersk Folkekirke – og dermed en forpligtelse til at besinde os på arven fra reformatoren Martin Luther – se adressen www.aalborgstift.dk/udvalg/reformation.

Øllet er på reformationstiden en daglig drikkevare, da man i disse tider med hyppige pestudbrud, med rette nærrede mistro til drikkevandet. Og selv hadet mod fremmede, kunne næres af denne – ofte var rygter i om-løb, at det var jøder, der havde forgiftet vandbrøndene.

Mælk fandtes aldrig i overflod og brugtes i øvrigt til smør- og osteproduk-

tion – som drikkevare var det forbeholdt syge, børn og ammende mødre.

Vist forstod man at konservere frugtsaft men sukker som konserveringsmiddel var dyrt og kostbart som importvare.

Grundlæggende var Martin Luther af den opfattelse, at Gud havde givet mennesker næringens to grundformer i kornet, nemlig brødet og øllet.

Det vides, at børn over ca. 8 år allerede drak både øl og vin – det skal dog siges, at øllet var af tyndere kvalitet end nutidens.

Luther kunne også ytre sig negativt om drikfældigheden: "Vores tyske djævel er en god vinslange og hedder druk – drik blot, så ulykken kommer over jer" – men den slags bemærkninger er sjældne – som oftest har han et meget positivt syn på vin og øl, dog med den nuanceforskel, at han grundlæggende mener, at øllet er godt solidt håndværk, mens vinen er velsignet i Skriften selv (altså Bibelen).

Luther skriver, at man bør byde gæster et godt drikkelag, så de bliver muntre, thi Skriften siger: "brødet styrker menneskets hjerte men vinen gør det fornøjet".

Luther udtaler sig ofte om forskellige egnes øl. Naumburger øl har en god virkning på forstoppelse, Wittenberger øl har god diuretisk, vandladende, virkning. Selv elsker Martin Luther Naumburger Bier og fremfor alt Torgau øl, som er øllets dronning. Torgisch Bier er højt skattet til festlige lejligheder og Einbecker Bier er en særlig maltrig og højt værdsat Vollbier.

Da Luther midt under Bondekrigen 1525 gifter sig med den bortløbne nonne, Katharina von Bora, gifter han sig samtidig med en dygtig brygmester. Det var almindeligt kendt, at især klostrene rummede stor faglig viden om ølbrygningens ædle kunst. Katharina havde været nonne i Nimbschen, hvorfra hun tog flugten, da en købmand fra Torgau, Leonhardt Koppe, leverede sild og fyldte de tomme tønder, da han igen forlod klosteret.

Luther har livet igennem været meget bevidst om, at han i Katharina havde den mest kyndige brygmester i Wittenberg – hendes øl har været let, tyndt øl uden stor alkoholprocent – i klostrene kaldtes det Kofent – konventsøl – da en forsamling af brødre eller søstre i klostrene benævnedes konvent.

I 1510 havde næsten hvert andet hus i Wittenberg bryggeret, men kun de færreste havde bryghusinventar, så man lejede af byrådet og fik evt. også hjælp af byens bryggerkarl.

Husholdningen i Luthers hjem har været meget omfattende, da hyppige gæster, familiemedlemmer og studenter som lejere fyldte godt om det daglige bord. Fra bordet nedskrev flere af Luthers medarbejdere, hvad der blev sagt i godt selskab, de såkaldte Bordtaler.

Luthers bordfæller har dagligt konsumeret 60-80 liter Kofent – det formodes derfor, at Katharina foruden kurfyrstens bygmalt også selv har produceret byg.

Ølbryggeri og ølsalg var bundet til borgerretten – kvantum var fastlagt og desuden det kvantum, det var til-

ladt at sælge.

Luther fordømmer, når folk søger at svindle med øl – ølbedrag er omtrent lige så slemt som ægteskabsbrud og åger – derfor finder han det rigtigt, at ølbrygning reguleres ved licens og koncessioner, udstedt af byrådet.

Kofent har ikke været særlig holdbar, højst 2-3 måneder, alt efter årstid – man bryggede gerne 4-600 liter ad gangen.

Katharina aftappede gerne 2 gange, så den første øl var bordøl, mens den sidste var tyndt øl, Kofent. Større steder var det første øl omtrent som en stærk eksportøl – det næste som middelstærkt bordøl og det sidste som letøl.

27.febr. 1532 skriver Luther fra Torgau til Kätthe: "Jeg sover overmåde godt, omtrent 6 ell. 7 timer i træk og så endda 2 ell. 3 timer mere. Jeg tror, det er øllets skyld, skønt jeg er ligeså ædruelig som i Wittenberg."

Han kunne dog også spøgefuldt true Katharina med ikke at vende hjem, før det nye bryg var færdigt.

Dette ordsprog tillægges Martin Luther:

Iss, was gar ist.

Trink, was klar ist.

Red, was wahr ist.

Spis, hvad der kogt

Drik, hvad der er klart

Tal, hvad der er sandt

Martin Luther 1483-1546

Martin Luther er født 1483 i Eisleben som søn af Hans og Margarete Luder – faderen var beskæftiget i den fremgangsrige bjergværksindustri og han gjorde det muligt for sønnen at få en boglig uddannelse.

1501 begyndte Martin Luther sine studier ved Erfurt universitet for at blive jurist. Ved et voldsomt tordenvejr 1505 ved Stotternheim overmandedes Luther, så han lovede at gå i kloster – som augustinermunk var han nidkær i sin søgen efter en nådig Gud. Anfægtelser, frygt og bekymringer for ikke at slå til i Guds øjne var ham meget bevidst. 1507 præstevies Martin Luther i Erfurts Domkirke og erhverver 1512 doktorgraden ved Wittenberg universitet, hvortil han imellemtiden er blevet forflyttet.

Siden 1515 drev dominikanermunken Johann Tetzel ivrigt afladshandel i omegnen af Wittenberg, hvorved Peterskirken i Rom kunne finansieres og færdiggøres. Luther hørte om denne usmagelige forretning, at man kunne købe sig til syndernes forladelse, ja endog købe slægtninge frie af skærsildens straffe.

Den 31.oktober 1517 opslog Luther da sine 95 teser mod afladen på Slotskirkedøren i Wittenberg – Guds tilgivelse er ikke afhængig af, hvad mennesker gør, og slet ikke af, hvad man kan købe sig til. Den beror alene på Guds barmhjertighed. Derved sættes et menneske frit i verden – kun bundet af Gud.

Fra denne dato regner man reformationen – nu gik det slag i slag frem til

rigsdagen i Worms 1521, hvor Luther nægter at tilbagekalde sine skrifter og hævder at være fanget af Guds ord, Bibelen. Forinden har han undsaet pavestolen, som ingen støtte har i Den hellige Skrift, han har betegnet paven som Antikrist og han har som symbolsk handling brændt kirkeretten – han mente, at kirken burde befries fra sit babyloniske fængsel, som pavekirken stod som garant for. Luthers våben var alene hans samvittigheds bundethed til Guds Ord.

Paven havde lyst ham i band, nu fulgte også kejserens dom: at være fredløs i rigens akt. På vej hjem fra rigsdagen i Worms, frygtede alle det værste – ved et fingeret overfald bortføres Luther da til borgen Wartburg, fjernt fra offentlighedens søgelys. Hans beskytter og kurfyrste Frederik den Vise er kommet ham til undsætning. Her opholder han sig 10 måneder, hvor han i et sandt arbejdsraseri mobiliserer offentligheden ved at oversætte det græske og latinske Ny Testamente til et mundret tysk, så menigmand nu uafhængigt af præsteskabet, kunne læse teksterne selv, så sandt man kendte et menneske, der kunne læse.

Efter 10 måneder vendte han tilbage til Wittenberg og fortsætter her sit virke med nye reformatoriske tanker og en overvældende litterær produktion resten af sit liv. Luthers sind og temperament var robust i afgørende stunder, hvor hans evne for klar tale og standhaftighed på evangeliets vegne, blev afgørende. Hans skarphed overfor modstanderne var bestemt af kampen om evangeliet.

Hans intellektuelle evner var udover det sædvanlige, arbejdskraften ube-

gribelig og hans tanker om det almindelige præstedømme, at vi alle som døbt er præster for Vorherre, er summen af hele den nyorientering, Luther blev fader til.

Menneskets overanstrengte religiøsitet i dets higen mod Gud forandredes til, at Gud vender sig mod mennesket med kærlighed og nåde. At Guds nåde ikke skal fortjenest men tilregnes af en nådig Gud, der altid har sit skabte menneske for øje.

Adskillelsen mellem gejstlige og lægfolk mistede sin betydning – som døbt er vi alle præster. Sværmeri og grubleri var Luther fremmed men han havde sine svære sjælekvaler og han kunne nære stor hengivenhed og ømhed for sin hustru og sine børn. Flere af hans skrifter forstår vi ikke i dag men det skal huskes, at vores historiske baggrund er en anden end hans – det meste af, hvad han har skrevet, er skrevet som en røst ind i samtiden.

Martin Luthers erfaring af retfærdiggørelsen af tro alene rummede en helt ny religiøs ansats og Den Danske Folkekirke (den evangelisk-lutherske) har navn efter Luther, hvorfor det er uomgængeligt 500 år efter hans teseopslag at gøre opmærksom på de fortjenester, hans liv og værk rummer – også til eftertanke.

Martin Luther dør på rejse til sin fødeby, Eisleben, i 1546 – i forsøg på at skaffe sine slægtninge ret i minedriften overfor Mansfeld-greverne.

Han begraves, efter kurfyrstens beslutning, i Slotskirken i Wittenberg.

Philip Melanchthon 1497-1560

Philip Melanchthon står ved siden af Martin Luther på Wittenbergs torv – to statuer, to vidt forskellige mennesker, begge præget af den nye videnskab humanismen, der bagom tradition søgte tilbage til de opr. kilder. Melanchthon var usædvanlig sprogbeğavet, med græsk om fagsprog – de mange udenlandske studenter i Wittenberg, der ikke kunne forstå en tysk prædiken, hjalp han ofte ved at oversætte til græsk og latin, tidens akademiske sprog. Melanchthon kom til at virke side om side med Luther i reformationsårenes dramatiske begivenheder. Især som reformator af universitetsstudier og skolevæsenet fik han blivende betydning.

Allerede som 21 årig kaldte kurfyrst Frederik den Vise Melanchthon til Wittenberg, hvor han straks anlagde nye toner, når han bad studenterne have modet til at bruge deres egen forstand, med andre ord: være kildekritiske. Han var Luthers nærmeste medarbejder ved talrige reformatoriske skrifter, skole- og gudstjenesteordninger og ved oversættelsen af Bibelen til tysk folkesprog, hvor hans evner var uvurderlige. Ved rigsdagen i Augsburg 1530 måtte Melanchthon forfatte og forhandle de evangeliskes bekendelse, Confessio Augustana, da Luther som bandlyst ikke kunne deltage.

Melanchthon blev ofte kaldt Praeceptor Germaniae – Tysklands lærer – hans pædagogiske ideer og skrifter rakte dog langt ud over Tysklands, også til Skandinavien.

Melanchthons forhold til Luther var nært: "jeg ville hellere dø end være

skilt fra denne mand" (Luther), skal han have sagt. Det var ikke mindst Melanchthon, der tilskyndede Luther til at få Bibelen oversat til et letforståeligt tysk.

Det bliver også Melanchthon, der påtager sig at give den første sammenfatning af reformatorenes lære; *Loci communes* – fra 1521. Melanchthon var ofte den smidige forhandler blandt reformatorerne, et mere føjeligt og sart gemyt men også mere bevægelig end Luther – i sin ligprædiken ved Luthers død er Melanchthon meget åbenhjertig om deres kollegiale venskab: han fremhævede bl.a. Luthers teologiske erkendelser: den sande bod – den stærke samvittighedens trøst – den paulinske lære om retfærdighed af tro – forskellen på lov og evangelium – åndelig og politisk retfærdighed – den sande bøn, der alene vender sig til Gud og Kristus – den nye teologiske begrundelse for det borgerlige liv – overvindelsen af de menneskelige sætninger – for Melanchthon begrænsedes Luthers virke på ingen måde til teologien – ikke kun Bibelloversættelsen og Skriftudlægningerne men også den nødvendige teologiske polemik og det opbyggelige forfatterskab blev fremhævet.

De velgerninger, Gud gennem Luther havde beriget kirken med, fortjente vedvarende taknemmelighed. De teologiske uoverensstemmelser betegnede Melanchthon som nødvendige for sandhedens eentydighed – Luther havde Biblen på sin side. Melanchthon forsvarede Luther med en sentens af Erasmus, at tidens sygdom havde krævet en streng læge – Melanchthon fortiede ikke, at han selv ofte havde haft svært ved at acceptere Luthers udfald men han udtrykte på trods heraf sin respekt for Luthers storhed. Han nævnte, at afdøde som fortrolig ofte kunne være særdeles omgængelig – hans skarphed tilskrev han sluttelig iveren for sandheden.

Luthers selvdisciplin, fredskærlighed og manglende interesse for personlig magt blev nævnt – Melanchthon fremhævede, at Luther nu, i den himmelske højskole, skuede Guds væsen, forbindelsen mellem menneskelig og guddommelig natur i Kristus og den guddommelige rådslagning om kirken. Melanchthon veg ikke tilbage for at fremstille Luther som forbillede på linje med Jeremias, Johannes Døber og Paulus.

Melanchthon tydede Luthers død som forvarsel om forestående straf ved krig og letfærdig ødelæggelse af læren. Han lagde derfor alle på sinde at bevare evangeliet. Med sin mindetale var Melanchthon den første, der posthumt havde udbredt sig udførligt om Luthers liv, Luthers første biografi blev fortalt her – trods visse forbehold ytrede han sig altså positivt. Talen blev senere et agtet dokument, fordi den ikke bare holdt sig til rene lovprisninger – også for Melanchthon havde Luther ofte været et problem, han havde personligt lidt under hans vrede igen og igen.

Melanchthon kunne naturligvis ikke vide, hvor alvorlig situationen allerede var for de evangeliske – 2 dage før Luthers død havde Karl V. skrevet til sin søn, Philipp, at han foreløbig ville vildlede fyrsterne med en fredelig holdning men hans beslutning om at indlede krig mod de evangeliske, var truffet.

Melanchthon døde 1560, efter lang tids svækkelse, og blev begravet i Slotskirken i Wittenberg, side om side med Martin Luther.

Katharina von Bora - 1499-1552

Luthers hustru – af lavadelig æt – faderen går fallit med sine ejendomme, hvorfor Katharina får sin skolegang på benediktinerklosteret Brehna – først senere kommer hun til klosteret Marienthron i Nimbschen, nu med nonnelivet som fremtid. Hun aflagde nonneløfte som 16 årig.

Hun er således 18 år gammel, da Luther opslår sine 95 teser mod afladen.

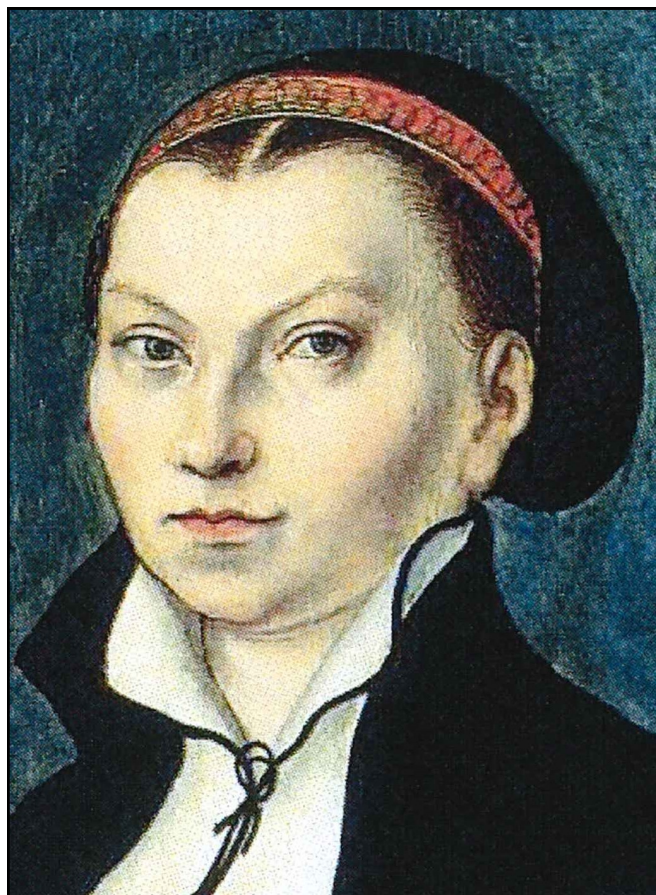
1522 kom Luthers skrift om klosterløfterne og fik flere munke og nonner til at forlade deres klostre. Den 6.-7.april 1523 leverer købmanden Leonhard Koppe fra Torgau fisk til Katharinas kloster – og hjælper ved hjemtransporten 9 af nonnerne til flugt, deriblandt Katharina. I henhold til kirkeretten kunne der idømmes dødsstraf for hjælp til flugt fra klostre.

Flugten var så at sige en konsekvens af Luthers tanker om et kristenmenneskes frihed, så flugten havde også politisk karakter.

I begyndelsen er Katharina i huset hos den berømte maler Lucas Cranach – i juni 1525, midt under den store bondekrig, gifter Martin Luther sig da med Katharina, hvorved de begge har forbrudt sig mod cølibatet.

Luthers medarbejder Johannes Bugenhagen velsigner parret, hvorefter brudeparret indtager brudesengen – det såkaldte Beilager fuldbyrdes – i vidners nærværelse – og om morgenen indtager man et måltid med Malvasier, Rheinwein og Frankenwein – bekostet af byrådet i Wittenberg. Først 14 dage efter inviterer Luther til gæ-

stebud, indledt med gudstjeneste og dernæst festmåltid. Luther skriver: "Så har jeg også nu på min kære faders begæring giftet mig og for disse skrighalses (de oprørske bønder) skyld, for at det ikke skulle blive hindret, i hast fuldbyrdet ægteskabet".

Til gæstebudet beder Luther om at man vil medbringe rigeligt af den bedste Torgisch Bier: "og skulle den ikke være kold og færdiggæret, så fastsætter jeg straffen – at I selv må søbe den."

Byen Wittenberg skænkede en penge gave 20 gylden samt et fad Einbecksches Bier (Bockbier) – den nye kurfyrste skænker 100 gylden – som giftering brugtes en gylden ring, som kong Christian II af Danmark havde givet Katharina som gave under sit Wittenberg-ophold.

Katharina viste sig som en driftig og flittig hustru, der snart fik styr på det store Sortebrødrekloster, som kurfyrsten siden skænkede Luther familien som gave. Luther kaldte ofte Katharina Wittenbergs morgenstjerne, fordi hun fra morgenstunden var travlt optaget af den store bedrift med kvæghold, ølbryggeri, urtehaver, fiskedam osv.

Katharina gav dog også sit besyv med under de daglige diskussioner i klosteret – hvor hun fra sin plads ved vinduet kunne overskue gårdspladsen – i de såkaldte Bordtaler, som Luthers medarbejdere har nedskrevet dagligt, kommer hun også til orde – i respekt kalder nedskriverne hende Doctorissa. Luther kaldte hende ofte "Min Herr Kätthe" – vel en respektfuld betegnelse for den hustru, der havde overblikket og styr på det hele.

Ofte var der 30-40 mennesker i huset at bespise.

I 1542 fraråder en wittenberger fyrst Georg af Anhalt at indlogere sig hos Luther, da der var en sådan hurlumhej

i huset, at man umuligt kunne arbejde der.

Luthers eget arbejdsværelse lå ud mod fæstningsanlægget og i forbindelse med salmen "Vor Gud han er så fast en borg" beklager han, at kurfyrsten føler behov for fæstningsvolde, for vor Gud Han er så fast en borg.

Et år før sin død tilskriver Martin Luther sin hustru således: "Meiner freundlichen Lieben Hausfrau, Katharina von Bora, Predigerin, Brauerin, Gärtnerin und was sie mehr sein kann."

Efter Luthers død i 1546 afsløres testamentet, hvori Luther har gjort Katharina til universalarving, i strid med alm. retssædvane: at sønnerne arvede.

Livet efter Luther bliver omtumlet grundet krige og pestudbrud – i 1552 flygter hun igen til Torgau men udenfor byens porte styrter hun fra vognen og kommer sig aldrig igen – flere uger ligger hun syg i Torgau og dør og bliver begravet i Marienkirche i Torgau – i ægteskabet var 6 børn, hvoraf kun 3 sønner samt en datter bliver voksne.

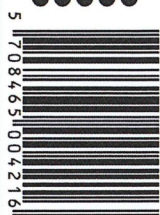
Kort før sin død skriver Luther til Kätthe: "Læs du, kære Kätthe, Johannesevangeliet og Den lille Katekismus, om hvilken du selv engang har sagt: alt er dog sagt om mig i denne bog Lad dig ikke bekymre for mig – der er en, der bedre har omsorg for mig end du og alle engle.

Han ligger i krybben og ligger ved en jomfrus barm, selvom han samtidig sidder ved Gud, den Almægtiges højre hånd. Vær tilfreds med det ".

Alc. 7 % vol.
Netto 50 cl.

Ingredienser:
Malt, humle,
gær og vand.

Traditionel bock, der
dufter som den smager,
med sødme og fylde.

Mindest holdbar til:

I BEGYNDELSEN
VAR ORDET

Martin Luther
1483-1546

Kirkens reformator -
augustinermunk,
der tog opgøret med den
katolske kirke og endte med at
blive bandlyst af kirken.

- Luther fremhævede et
kristen menneskes frihed fra
kirkens tvang og dogmer.

Oversatte Bibelen til
folkesproget, så alle
kunne læse, uafhængigt af
kirkens tradition.

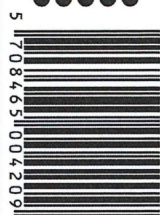
Et stærkt og robust gemyt,
der med polemisk skarphed
evnede at sige, hvad tiden
krævede i en vanskelig periode
af historien.

www.bryghusetvendia.dk
Markedsgade 9 · 9800 Hjørring
Tlf. 98 92 22 29

Alc. 4,6 % vol.
Netto 50 cl.

Ingredienser: Malt, humle,
gær og vand.

Vores fortolkning af den klas-
siske pilsner. Mere humlet og
bitter end en traditionel dansk
pilsner, men med en behagelig
rund eftersmag.

Mindest holdbar til:

I BEGYNDELSEN
VAR ORDET

Philipp Melancthon
1497-1560

Luthers nærmeste
medarbejder, rundet af den
humanistiske bevægelse
- medvirkede ved Bibel-
oversættelsen og fik stor
indflydelse med sine
pædagogiske skole- og
uddannelsesideer.

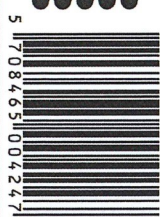
Melancthon et mere nervøst
og diplomatisk gemyt
end Martin Luther
- måtte ofte forlige sig
med Luthers voldsomme
temperament.

www.bryghusetvendia.dk
Markedsgade 9 · 9800 Hjørring
Tlf. 98 92 22 29

Alc. 5,5 % vol.
Netto 50 cl.

Ingredienser: Bygmalt,
hvedemalt, humle, gær og vand.

Vendelbo Bajer er en bayrisk
inspireret øl brygget på pilsner-
og karamelmalt, der giver øllen
en behagelig fylde og sødme.
En forfriskende og lækende øl,
med en aroma af humle.

Mindest holdbar til:

I BEGYNDELSEN
VAR ORDET

Katharina von Bora
1499-1552

Tysk nonne, der blev grebet
af reformationens tanker og
senere blev gift med Martin
Luther.

Parret fik 6 børn og Katharina
viste sig myndig og stærk
i husholdningen og samtaler
i hjemmet.

Var respekteret af Martin
Luther og venner af huset
- med respekt kaldte Luther
hende ofte "min Herr Käthe".

- Wittenbergs morgenstjerne,
da hun ofte var først på færd
fra dagens begyndelse.

www.bryghusetvendia.dk
Markedsgade 9 · 9800 Hjørring
Tlf. 98 92 22 29

I BEGYNDELSEN
VAR ORDET

LUTHER
2017
500 ÅRS
REFORMATION

